

PhDr. Antonín Rašek

Racionální začátek je v kritické sebereflexi

(Nad článkem L. Dobrovského Bílá kniha jako popis nouzového stavu)

NÁZORY,
POLEMIKA

Vojenské rozhledy, 2013, roč. 22 (54), č. 4, s. 143–147, ISSN 1210-3292

Rational Start Lies in a Critical Self-Reflection

(Debates over L. Dobrovský's White Paper as a Description of Emergency)

Abstrakt:

Ve svém příspěvku ve Vojenských rozhledech 2/2013 vychází Luboš Dobrovský z kritické teze, že vláda ČR vyjádřila souhlas se závěry a cíli Bílé knihy o obraně, MO i GŠ tyto cíle začalo naplňovat, ale vláda své závazky nesplnila. K stejnému závěru došel před časem i autor tohoto článku. S čím však nesouhlasí je tvrzení, že armáda se nachází v situaci, kterou nelze nazvat jinak než nouzovou. Podle autora je to přehnané, rezort je stále schopen plnit jak alianční závazky, úkoly v zahraničních misích, tak vnitřní úkoly, např. pomoc v rámci integrovaného záchranného systému. Co chybí je kritická reflexe hospodaření. Článek je doprovázen daty, čísly a fakty.

Abstract:

The polemic by Mr. Luboš Dobrovský in his essay in Military Review, No. 2, 2013, is based upon a critical idea that even though the Czech government approved conclusions and goals set by the White Paper on Defence, the MoD and the General Staff began to fulfil their duties, the government did not carry out its obligations. The author came to the same conclusion same time ago. But he didn't agree with the proposition that the army is in a state of emergency. Such a verdict is rather exaggerating, the author believes that Czech defence department is still able to fulfil both its Alliance commitments, missions abroad, or home assignments, e.g. support to integrated rescue system. What's missing is a critical reflection over economical management. Data, numbers, and facts are attached.

Klíčová slova:

Bílá kniha o obraně, MO, GŠ, vláda, stav nouze, alianční závazky, mise, integrovaný záchranný systém, hospodaření, polemika.

Key words:

White Paper on Defence, MoD, General Staff, government, state of emergency, Alliance commitments, missions, integrated rescue system, polemics.

Text Luboše Dobrovského Bílá kniha jako popis nouzového stavu ozbrojených sil (Vojenské rozhledy 2/2013, s. 27-30) [1] je mi sympatický nejen obsahem a stylem, ale jako dávnému čtenáři románu O důmyslném rytíři donu Quijotovi de la Mancha od Miguela de Cervantese y Saavedry a autorovi povídky Pravda o Sisyfovi, i nezdolným optimismem člena redakční rady Vojenských rozhledů vykřesat z popele diskurz o obraně a spolu s tím logicky také o stavu rezortu Ministerstva obrany a Armády České republiky. Je zajímavé, že s podobnými problémy je možné se setkat i ve Slovenské republice, kde se diskuze vyčerpává kolem vojenského zpravodajství.

Pokud je totiž pro prostředí kolem zmíněných témat, a zejména institucí něco vzdálenějšího, tak je to zanícení širšího okruhu lidí a hlavně politiků pro dlouhodobější odbornou a politickou diskuzi na bezpečnostní a vojenské témata. Takové intelektuální klima se tu totiž v polistopadovém období nikdy dlouhodoběji nevytvořilo, nemluvě ve vojenském prostředí. Jisté podmínky k tomu byly první tři roky po 17. listopadu 1989 a určité diskuze se o strategických problémech vedly, ale po rozdělení Československa se v tomto směru situace podstatně změnila k horšímu. Výjimkou je jisté oživení diskuze v souvislosti právě se zpracováním Bílé knihy o obraně České republiky.

V minulosti byla příhodnější období

Přitom v posledním století, míním tím konkrétně období první republiky, tři poválečná léta i šedesátá léta minulého století, byla situace v tomto smyslu příznivější, absurdně bez ohledu na existující společensko-politický systém.

Například ve dvacátých letech minulého století v devíti časopisech, včetně Vojenských rozhledů, probíhala několik let diskuze o tzv. *kvalitativní demokracii*. [2] Diskuze byla vyvolána výrokem, zda v demokracii se mají hlasy sčítat, nebo vážit. Převažovala první, demokratičtější představa před elitářskou, resp. nepřesněji vyjádřeno aristokratickou. Do sporů zasáhl mj. F. X. Šalda, J. L. Fišer, R. A. Malý a mezi mnohými politiky i T. G. Masaryk. Diskutovalo se tu také, i když okrajově, o obraně republiky. Tuto diskuzi bohužel narušila hospodářská krize, začali jsme mít jiné problémy, zvláště po nástupu Hitlera k moci.

Od té doby se o podobě naší demokracie vážněji nediskutovalo. Občas se sice objeví zajímavý text na toto téma, ale ponejvíce se ozve nanejvýš jeden ohlas. Naše deníky a časopisy dlouhodobější téma prostě v pozornosti nevedou. Nemluvě o bezpečnostních a vojenských tématech.

Některé spory sice probíhají, např. o zahraničních misích, nákupech zbraní apod., ale mají spíše podobu nespojitě nervové soustavy nezmaru. Rozhodně nepřipomínají až horečnaté diskuze o obraně v třicátých letech, zejména v souvislosti s nacistickým ohrožením. Přitom nešlo jen o diskuze, ale i faktické kroky. Stačí připomenout iniciativu Tisíc nových pilotů republiky (1936), jejíž mnozí adeпти později bojovali ve druhé světové válce; pomohli nejen Francii, ale spolu s polskými piloty zachraňovali Velkou Británii.

Podobná diskuze jako ta v dvacátých letech se vedla i v letech šedesátých, i když ne tak dlouho, o tzv. memorandu. [3] Autorem Memoranda 68 byl již zesnulý Ing. PhDr. Milan Ždímal, CSc., spoluautory byli Bořivoj Švarc a Vladimír Řehák. Na tvorbě textu se podílelo 42 vojenských vědců, sociologů a psychologů, ale i teoretici vědy, válečné ekonomie, politologie, pedagogiky, historie, teorie řízení, prognostiky a technických

věd z mezioborového týmu Sociální výzkum vědeckotechnické revoluce ve vojenství. Memorandum bylo přijato a podepsáno třiceti signatáři v květnu 1968 a zasláno prezidentovi, prvnímu tajemníkovi ÚV KSČ, premiérovi, předsedovi parlamentu a dalším. Ministři obrany a zahraničních věcí v dopise rektorovi VPA KG Vojtěchu Menclovi text ocenili.

Dlouhodobě v druhé polovině těchto šedesátých let probíhala diskuze na stránkách časopisu Vojenství, které řídil Svatoslav Gosman, o válce a míru. Občas se diskutovalo i na stránkách Lidové armády a následně A-Revue.

Předpoklady a limity diskuze o odpovědnosti za obranu

Luboš Dobrovský vychází ze základní hodnotící kritické teze, že „poté, co vláda ČR vyjádřila souhlas se závěry a cíli Bílé knihy o obraně, začalo MO i GŠ tyto a cíle naplňovat. Kdo však nesplnil své závazky, byla vláda“. K podobnému závěru jsem dospěl v odborných i publicistických textech i já. [4]

Luboš Dobrovský soudí, že jsme dospěli do okamžiku, kdy je nezbytné zahájit širokou debatu na téma odpovědnosti za obranu bezpečnostních zájmů republiky, stav ozbrojených sil a obranných schopností. Domnívá se, že tímto periodikem jsou stránky Vojenských rozhledů, kde bychom měli debatu o otázkách obrany státu zahájit.

Prvním problémem tu je jak tento čtvrtletník dostat nejen mezi vojáky, ale také do širší občanské veřejnosti, zejména mezi politiky, kteří za tuto oblast přímo nebo zprostředkovaně odpovídají, a samozřejmě i mezi co nejširší bezpečnostní komunitu. S tím souvisí, zda je dosavadní periodicita tohoto armádního teoretického časopisu dostatečná. Limitem diskuze může být i změna profilu časopisu v posledním období, kdy zjevně tenduje k charakteru vědecko-výzkumného charakteru, což je pro většinu potenciálních diskutérů těžko překonatelná bariéra.

Stav ozbrojených sil

Druhou Dobrovského hodnotící tezí je soud o situaci v ozbrojených silách, kterou podle něho „nelze nazvat jinak než nouzovou“. I když je o stavu této instituce jistě informován lépe než já, myslím si, že situace je samozřejmě vážná, ale o nouzovém stavu nesvědčí. Rezort je stále schopen v mezinárodních aliančních vztazích plnit misijní úkoly, a pokud jde o vnitropolitické závazky i pomoci integrovanému záchrannému systému, jak vojáci prokázali při posledních povodních. Ale připouštím, že za současného stavu diskuze jsou kritéria podobného hodnocení subjektivní.

Je sice pravda, že Ministerstvo obrany a generální štáb nemají pro trvalé snižování rozpočtu na obranu dostatečné prostředky na perspektivní rozvojovou strategii zajišťující odpovídající operační obranné schopnosti. Dokonce bude nezbytné i po úsporných opatřeních některé schopnosti utlumovat. Ale je otázkou, zda odpovědnost ponechávat jenom na vládě.

Vojenský rozpočet limitujícím faktorem

Třetím Dobrovského hodnotícím soudem je konstatování o zklamané naději, že „si vláda uvědomí svou odpovědnost za obranu státu“, která se bohužel nenaplnila

v očekávané míře. Autor oceňuje, že se „ministru Vondrovi podařilo dosáhnout vládního rozhodnutí, že rozpočet ministerstva obrany bude stabilizován“, ale podle Dobrovského „byl stabilizován na úrovni, kterou Bílá kniha o obraně definuje jako rozpočet udržovací, neumožňující rozvoj obranných schopností, jako rozpočet, který obranné schopnosti postupně devaluje. Navíc se vláda v rozporu s původním závazkem krátce po schválení závěrů Bílé knihy o obraně rozhoduje snížit rozpočet o více než jednu miliardu korun. I s tím se vedení rezortu a velení ozbrojených sil pro danou chvíli snaží vyrovnat“. Vede však dlouhodobě k organizační nestabilitě, která má vážné dopady na profesionální vojáky, takže v mnohém z psychologického hlediska připomíná nutnost někdejšího neustálého udržování vysoké vojenské pohotovosti.

Ale k tomu je třeba kriticky dodat, že se stalo něco bezprecedentního: výše vojenského rozpočtu byla neuvěřitelným způsobem ovlivněna a determinována politickými spory mezi ministrem obrany Alexandrem Vondrou a ministrem financí Miroslavem Kalouskem, který snížení vojenského rozpočtu zdůvodnil něčím zcela marginálním, jakkoli jinak vážným, a to kauzou ProMoPro. [5] O výši vojenského rozpočtu proto nerozhodovala primárním způsobem analýza bezpečnostních hrozeb a finanční možnosti státu.

Chybí kritická sebereflexe hospodaření s vojenským rozpočtem

Vedení Ministerstva obrany a velení Generálního štábu AČR uznává, že politickou sférou, bezpečnostní komunitu a občanskou veřejnost těžko přesvědčí o nutnosti zvyšovat vojenské výdaje, dokud nevypracují kritickou sebereflexi jeho čerpání včetně takových kauz, jako byly nákupy zbraňových systémů a černé fondy. Veřejně to řada představitelů rezortu a armády přiznala i na nedávné konferenci o dlouhodobém výhledu armády do roku 2030. Vědí to, ale nikdo nemá odvalu se k tomu odhodlat. [6]

Na letošní rok se rezort obrany musel spokojit se 43 miliardami Kč. Od roku 2006 se snížil rozpočet ministerstva téměř o 40 %. V příštím roce ubude 5 miliard a v dalším 3 miliardy Kč; za pět let by snížení činilo deset miliard Kč. Znamená to, že zatímco dosud se na platy dávalo 55% rozpočtu, za dva roky by to bylo již 79 %, čímž se nebezpečně blížíme Slovensku a Maďarsku s 80 procentním podílem. 80 % osobních výdajů má i Bosna a Hercegovina při 9500 vojácích a 5000 občanských zaměstnancích. To v podstatě znamená ztrátu vojenských ambicí.

Není možné, aby na Ministerstvu obrany s pětadvacetitisícovou armádou pracovalo pomalu tolik úředníků, jako když měl rezort čtvrt miliónu lidí, tolik nových agend vzniknout nemohlo. Nelze ani přejít, aby v tzv. podřízených útvech byla třetina armády, více než má pozemní vojsko. Není také myslitelné, jako se to vždy dělo v minulosti, fiktivně snižovat počty ministerstva tím, že jsou jeho pracovníci administrativně vedeni mimo ministerstvo.

Je faktem, že zatímco v roce 1993 dostávala armáda 2,6 % HDP a 6,7 % státního rozpočtu, v roce 2012 je to jen 1,1 % a 3,7 %. Ale stát se nechoval k obraně macešsky. Dostávala od zrodu ČR v průměru 1,9 % HDP. Závazek slíbený Alianci vydávat na obranu 2 % HDP jsme plnili dlouhodobě nebo se pohybovali ve dvou letech nepatrně pod touto hranicí. Výrazný pokles začal až s nástupem Topolánkovy vlády.

O tom, jak se hospodařilo s vojenskými rozpočty, stačí uvést několik čísel. Od roku 1990 dostal rezort obrany s inflačním přepočtem téměř dva biliony korun. Když se rozpadla československá armáda, dělila majetek v hodnotě 418 miliard Kč, tj. zhruba ve výši dvanácti tehdejších ročních vojenských rozpočtů. Dnes má AČR hodnotu kolem 80 miliard Kč, což jsou přibližně jen roční rozpočty dva.

Hrálo v tom roli mnoho faktorů. Je i jiná struktura armády, její zaměření, ceny zbraňových systémů atd., ale to je třeba všechno alespoň zčásti vysvětlit, i když prostě tato disproporce se s rukou na srdci pravdivě a přesvědčivě vysvětlit nedá.

Podaří-li se alespoň zčásti vysvětlit minulost a splnit, co si ministr Vlastimil Pícek předsevzal (schválení souboru osmi zákonů, reorganizace armády a prodloužení pronájmů gripenů), může to pověst rezortu nesporně zlepšit.

Poznámky k textu a literatura:

- [1] DOBROVSKÝ, L. Bílá kniha jako popis nouzového stavu. *Vojenské rozhledy*, 2013, roč. 22 (54), č. 2, s. 27-30, ISSN 2010-3292.
- [2] RAŠEK, A. *Spory o kvalitativní demokracii u nás ve dvacátých letech* [diplomová práce]. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 1961.
- [3] V roce 1968 na bývalé VPA KG v Praze vzniklo a bylo publikováno memorandum pod názvem *Formulovat a konstituovat československé státní zájmy v oblasti vojenskosti*, které je spíše známé pod názvem Memorandum třiceti vědeckých pracovníků Vojenské politické akademie a Vojenské technické akademie s návrhem československé vojenské doktríny, respektive Memorandum Vojenské politické akademie, nebo jen krátce Memorandum 68. Z tohoto memoranda vycházela vojenská část tzv. akčního programu KSČ. Práci napadli představitelé Sovětského svazu, sovětské armády a ostatních zemí Varšavské smlouvy. Aktivita pracovníků VPA byly důvodem, proč byla škola obsazena sovětskými vojsky dříve než ministerstvo národní obrany a generální štáb. Bezprostředně po okupaci byla škola přemístěna do Bratislavy a většina pracovníků propuštěna do zálohy.
- [4] RAŠEK, A. Bílá kniha o obraně České republiky. *Vojenské rozhledy*, 2011, roč. 20 (52), č. 4, s. 86-92, ISSN 2010-3292; RAŠEK, A. Vláda zatím jde proti své Bílé knize. *Právo*, 24. 5. 2011, s. 6; RAŠEK, A. Bílá kniha o obraně České republiky. *Mezinárodní politika*, 11/2010, s. 11-13; RAŠEK, A. Bílá kniha o obraně je o něčem jiném. *Právo*, 8. 8. 2010, s. 6.
- [5] **Kauza ProMoPro.** Jde o zakázku na tlumočení, osvětlení, videopřenosy a další služby z doby českého předsednictví EU v roce 2009, jež dostala od Úřadu vlády bez soutěže firma ProMoPro. Úřad vlády jí za ozvučení předsednictví zaplatil 525 milionů korun, celkem 378 milionů pak odešlo údajným dodavatelům ProMoPra. Po více než ročním vyšetřování začali detektivové stíhat některé aktéry aféry, obvinění se ale vyhnulo ministru obrany Alexandru Vondrovi, který tehdy jako ministr pro evropské záležitosti za věc zodpovídal. Neexistují důkazy, že by Vondra zakázku přímo ovlivňoval. Zdroj: http://zpravy.idnes.cz/vondruv-pripad-promopro-konci-padnou-obvineni-flr-/krimi.aspx?c=A120302_064054_krimi_skr; http://cs.wikipedia.org/wiki/Alexandr_Vondra#Kauza_ProMoPro.
- [6] Kolektiv autorů. *Armáda České republiky: Symbol demokracie a státní suverenity, 1993-2012*. Příloha Rezortní rozpočet v letech 1993-2012. Praha: Ministerstvo obrany České republiky – OKP MO, 2013, 208 str. ISBN 978-80-7278-614-5.